

republiekindebalie4april

foto: emmy andriese 1945

-teksten gezegd en gelezen tijdens onze voorstelling van 'de republiek' in de balie op maandag 4 april 2022. (20.30 uur tot ±22.30 uur) via video-opname (gedeeltelijk) 'live' uitgezonden.

via de volgende link kunt u de registratie zien:

<https://debalie.nl/programma/de-republiek-58-04-04-2022/>

4 april 2022.
vanuit de balie.

het is half negen.

1 april is geweest,

dus we hoeven geen grappen meer te maken.

een rommelig begin.

we zijn in de kleine salon.

'mat, je staat daar nu zo, maar we zijn begonnen.'

vin schenkt water in.

annie is aan het inventariseren,
wat er zoal voor materialen zijn.

ze doet dat met haar vinger.

jair is de muziek het regelen op de computer van de balie
die op cour staat, john coltrane quintet.

'jawel, dat weet ik wel, maar de camera neemt alles van
iedereen in de ruimte op.'

'dat is geen excuus, wij zijn begonnen, dus jij hoort hier
te staan.'

mat zegt iets tegen annie.

'waarom bemoei je er daar mee?'

czes komt op en kijkt

of de standpunten van de camera's kloppen.

vin houdt zich bezig met de microfoon van mat.

er valt regelmatig het woord 'eigenlijk', als antwoord op
'maar je moet hier staan.'

luca loopt door het beeld richting jardin.

jair is blijkbaar op de een of andere manier klaar met het
geluid en loopt ook door het beeld, ook richting jardin.

'je wilt het niet, maar je doet het toch.'

'eigenlijk wil ik het niet.'

'maar het zit er in gebakken'.

'heb jij wel eens een rol teruggegeven?'

vin bemoeit zich met de microfoon van mat.

czes doet alsof hij de uitsnede van het beeld dat de ca-
mera maakt op het toneel ziet en loopt richting jardin.

vincent loopt ook richting jardin, maar hij loopt naar de
chinese tafel.

mat corrigeert zijn microfoon.

vin corrigeert de microfoon van jo.

jo zit.

mat staat.

vin staat bij jo.

'zal ik er gaan zitten erbij, of niet?'

'nou dat zou kunnen.'

'nee, ik blijf staan.'

'het is een beetje raar, he, zitten.'

'ja.'

'ik zit wel, he. is het niet krukkelig?'

'heb je liever dat ik ook zit?'

'nee, ik vind het wel prettig als je staat.'

vin is nog steeds bezig met de microfoon van jo.

mat is bezig met zijn microfoon.

'we zijn begonnen.'

'we zijn begonnen.'

dit alles beslaat 1 minuut en 6 seconden en dan heb mis-
schien ik maar 1/8 deel, van wat er in die tijd passeerde,

beschreven, laat staan dat ik alle gedachten die voorbij
kwamen, heb aangestipt.

we zijn begonnen.

emma remmelts:

bertold brecht 1934/1938

vertaling martin mooi 1998

aan de nieuwe generatie

1

werkelijk, ik leef in duistere tijden!

het argeloze woord is dwaas. een glad voorhoofd
duidt op ongevoeligheid. wie lacht

heeft het vreselijke bericht

alleen nog niet ontvangen.

wat zijn dat voor tijden, waarin

een gesprek over bomen bijna een misdaad is

omdat het een stilzwijgen over zoveel wandaden in-
houdt!

die daar rustig over straat loopt

is zeker niet meer bereikbaar voor zijn vrienden

die in nood zijn.

het is waar: ik kan mij nog bedruipen

maar geloof me: dat is slechts toeval. niets

van wat ik doe, geeft mij het recht mij zat te eten.

toevallig ben ik gespaard. (wanneer mijn geluk ophoudt
ben ik verloren.)

ze zeggen mij: eet en drink jij maar! wees blij dat je het
hebt!

maar hoe kan ik eten en drinken als

ik van de hongerende afpak wat ik eet en

mijn glas water een verdorstende ontbreekt?

en toch eet en drink ik.

ik zou ook graag wijs zijn

in de oude boeken staat wat wijs is:

je buiten de strijd van de wereld houden en de korte tijd

zonder vrees doorbrengen

het ook zonder geweld redden

kwaad met goed vergelden

02

je wensen niet vervullen, maar vergeten
geldt als wijs.

maar dat alles kan ik niet:

werkelijk, ik leef in duistere tijden!

2

in de steden kwam ik in de tijd van de chaos

toen er honger heerste.

onder de mensen kwam ik in de tijd van de opstand

en ik werd woedend met hen.

zo verging mijn tijd

die op aarde mij gegeven was.

mijn eten at ik tussen de veldslagen

te slapen legde ik mij te midden van de moordenaars

de liefde bedreef ik achteloos

en de natuur bekeek ik zonder geduld.

zo verging mijn tijd

die op aarde mij gegeven was.

de wegen leidden naar het verderf in mijn tijd

de taal verried mij aan de slachter

ik bracht slechts weinig tot stand. maar de heersers

zaten zonder mij toch zekerder, dat hoopte ik.

zo verging mijn tijd

die op aarde mij gegeven was.

de krachten waren gering. het doel

lag heel ver weg

het was duidelijk zichtbaar, zij het ook voor mij

nauwelijks te bereiken.

zo verging mijn tijd

die op aarde mij gegeven was.

3

jullie, die zullen opduiken uit de vloed

waarin wij zijn ondergegaan

gedenkt

wanneer jullie over onze zwakheden spreken

ook de duistere tijd

waaraan jullie ontkomen zijn.

gingen wij immers, vaker dan van schoenen van landen

wisselend

door de oorlogen der klassen, vertwijfeld

als er slechts onrecht was en geen opstand.

daarbij weten wij immers:

ook de haat tegen de laagheid

vervormt de gelaatstrekken. ook de toorn over het onrecht

maakt de stem hees. ach, wij

die de grond wilden bereiden voor vriendelijkheid

konden zelf niet vriendelijk zijn.

jullie echter, als het zover zal zijn

dat de mens voor de mens een helper is

gedenkt ons

met mededogen.

bertold brecht en zijn zoon stefan

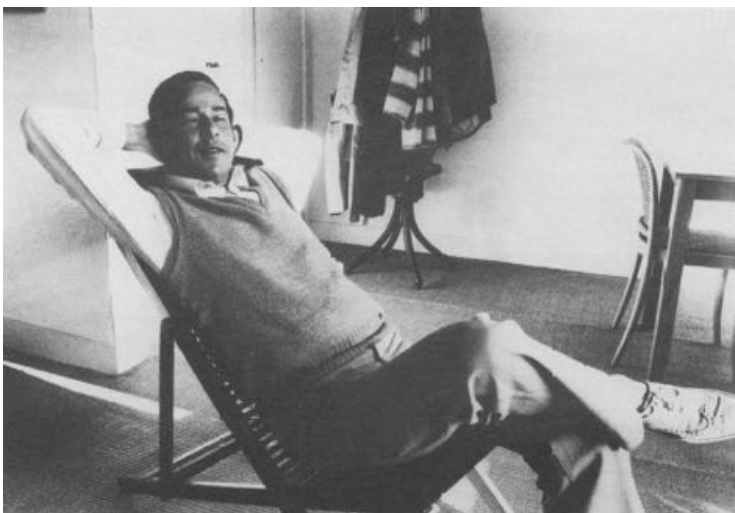
matthias de koning
hans faverij

zijden kettingen 1983

steeds meer hetzelfde;
nooit meer dezelfde als toen.
ooit ontstond het als vanzelf,
zich nu eens voor- dan weer
achteruit werpend;

haalde zich in, ontbrak zich
in niets, ontwierp zich, zich
voor- en achteruit werpend,

alsof het niets was. het was
ook niets, noch zou het ooit
zo zijn geworden,
zo ik niet geloofd had
in het on verander-lijke
zozijn der dingen.

hans faverij

margijn bosch:
wisława szymborska

notitie

leven is de enige manier
om met bladeren vergroeid te raken,
op het zand naar adem te happen,
op vleugels proberen op te vliegen;

om hond te zijn
of hem over zijn gladde vacht te aaien;

om pijn te onderscheiden
van alles wat geen pijn is;

om zich in gebeurtenissen te bevinden,
zich in een uitzicht te verbergen,
naar de kleinst mogelijke vergissing te speuren.

een uitzonderlijke kans
om je even te herinneren
waarover werd gesproken
toen de lamp niet brandde

om ten minste eenmaal
over een steen te struikelen,
in een of andere regen nat te worden,
je sleutels kwijt te raken in het gras;

en een vonkje in de wind na te kijken;

en zonder ophouden iets belangrijks
niet te weten.

maureen teeuwen:

hector malot

alleen op de wereld 1878

august willemsen 1999

(maureen las een andere vertaling)

in het dorp

ik ben een vondeling. maar tot aan mijn achtste jaar heb ik gedacht dat ik, net als alle andere kinderen, een moeder had, want wanneer ik huilde was er altijd een vrouw die mij zo teder tegen zich aan drukte en in haar armen wiegde, dat mijn tranen ophielden te stromen. nooit ging ik naar bed zonder dat een vrouw mij welterusten kuste, en wanneer de decemberwind de sneeuw tegen de witbevoren ruiten plakte, nam ze mijn voeten in haar beide handen en bleef zo bij me zitten tot ze weer warm waren, terwijl ze een lied zong waarvan ik mij nu nog de melodie en enkele woorden kan herinneren. wanneer ik langs de grazige wegen of op de heide onze koe hoedde en door een onweersbui werd overvallen, kwam ze me tegemoet hollen en dan dwong ze me te schuilen onder haar wollen rok, die ze zorgzaam over mijn hoofd en schouders sloeg. en wanneer ik, ten slotte, ruzie had met een van mijn vriendjes, kon ik haar vertellen van mijn verdriet en bijna altijd vond ze dan de juiste woorden om me te troosten of me gelijk te geven. door dit alles en nog een heleboel andere dingen, door de manier waarop ze tegen me praatte, door de manier waarop ze me aankeek, door haar liefkozingen, door de tederheid die ze in haar stem legde zelfs wanneer ze me een standje gaf, dacht ik dat zij mijn moeder was.

zie hier hoe ik te weten kwam dat zij slechts mijn pleegmoeder was. mijn dorp, of, beter gezegd, het dorp waar ik

ben opgegroeid, want ik heb nooit een eigen dorp gehad, geen geboorteplaats, evenmin als ik een vader en moeder heb gehad, het dorp, kortom, waar ik mijn jeugd heb doorgebracht, heet chavanon; het is een van de armste dorpen van midden-frankrijk. die armoede heeft het niet te wijten aan de luiheid of lusteloosheid van zijn inwoners, maar aan zijn ligging midden in een weinig vruchtbaar gebied. de bodem heeft er geen diepte, en voor een goede oogst zouden meststoffen en andere hulpmiddelen nodig zijn, die in de streek niet voorhanden zijn. men vindt dan ook (althans men vond, in de tijd waarvan ik spreek) slechts weinig bebouwde akkerlanden, terwijl men aan alle kanten uitgestrekte zandgronden ziet waarop niet anders groeit dan heide en brem. daar waar de heidelanden ophouden, beginnen de landes; en op die hoger gelegen vlakten doet de gure wind de schaamele boomgroepjes verschrompelen die hier en daar hun gekronkelde en gefolterde takken verheffen. om echt mooie bomen te vinden moet men de hooglanden verlaten en afdalen in de plooiën van het terrein,

naar de rivieroeveren waar, in smalle grasstroken, grote kastanjabomen groeien en machtige eiken. in een van die valleien, aan de oevers van een beekje dat zijn snelle wateren stort in een zijrivier van de loire, staat het huis waar ik mijn eerste levensjaren heb doorgebracht. tot aan mijn achtste jaar had ik in dat huis nooit een man gezien; toch was mijn moeder geen weduwe, maar haar echtgenoot, die steenhouwer was, zoals zo vele arbeiders uit de streek, werkte in parijs en was niet meer in het dorp terug geweest sinds ik de leeftijd had om te zien of te begrijpen wat zich om mij heen afspeelde. hij liet alleen af en toe van zich horen door een van zijn kameraden wanneer die terug naar huis ging. moeder barberin, uw man maakt het goed; hij laat u zeggen dat hij veel werk heeft en ik moest u dit geld hier overhandigen; wilt u het natellen?

en dat was alles. moeder barberin nam genoegen met dit nieuws: haar man verkeerde in goede gezondheid; het werk betaalde; hij verdiende zijn brood. uit het feit dat barberin zo lang in parijs was gebleven moet men niet afleiden dat hij daarom minder van zijn vrouw hield. zijn afwezigheid had niets te maken met een slechte verstandhouding. hij bleef in parijs enkel en alleen omdat het werk hem daar vasthield. wanneer hij oud zou zijn, zou hij weer bij zijn goede oude vrouw komen wonen, en met het geld dat ze dan opzij hadden gelegd zouden ze geen ellende hoeven te duchten tegen de tijd dat de ziekten en gebreken van de ouderdom zouden komen. op een novemberdag, tegen het vallen van de avond, naderde een mij onbekende man ons huis en bleef voor het hek staan. ik zat op de drempel takken te breken voor het vuur. zonder het hek open te duwen boog de man zich eroverheen, keek me aan en vroeg of hier misschien moeder barberin woonde. ik zei hem binnen te komen.

hij duwde het hek open, dat knarste in zijn hengsels, en liep met trage schreden op het huis af. nog nooit had ik een man gezien die zo onder het vuil zat; modderspatten, sommige nog vochtig, andere al opgedroogd, bedekten hem van hoofd tot voeten en aan alles was te zien dat hij een lange voetreis achter de rug had over barre wegen. moeder barberin was op het geluid van onze stemmen aan komen lopen en op het moment dat hij over de drempel stapte stond ze tegenover hem. ik heb bericht uit parijs, zei hij. eenvoudige woorden, die we al meer dan eens hadden gehoord; maar de toon waarop hij ze zei leek in niets op die waarmee andere keren werd gezegd: uw man maakt het goed, hij heeft veel werk. o, mijn god! riep moeder barberin uit, terwijl ze de handen ineensloeg, jérôme heeft een ongeluk gehad! ja, dat is waar, maar er is geen reden tot al te grote bezorgdheid; uw man is gewond, ik zweer u dat dit de waarheid is; hij is

niet dood. het is echter mogelijk dat hij altijd kreupel zal blijven. voorlopig ligt hij in het ziekenhuis. ik lag daar in het bed naast hem, en omdat ik terugging naar huis, vroeg hij mij bij u langs te gaan en u op de hoogte te stellen. ik kan helaas niet langer blijven, want ik heb nog drie mijl te gaan en het wordt al donker. moeder barberin, die natuurlijk meer van de zaak wilde weten, smeekte de man te blijven voor het avondeten; de wegen waren slecht; het gerucht ging dat er wolven waren gezien in de bossen; de volgende ochtend zou hij verdergaan.

hij ging zitten in de hoek bij de schoorsteen en onder het eten vertelde hij ons hoe het ongeluk was gebeurd: barberin was gedeeltelijk verpletterd onder een steiger die was ingestort, en omdat bewezen was dat hij niets te zoeken had op de plaats van het ongeval, weigerde de ondernemer hem ook maar enige schadeloosstelling uit te keren. hij heeft niet geboft, die arme barberin, zei de man; nee, hij heeft niet geboft; er zijn slimme jongens die uit zo'n ongeluk een mooie uitkering hadden gehaald, maar uw man krijgt niets. en terwijl hij zijn broekspijpen, die stijf waren geworden onder de laag verharde modder, voor het vuur droogde, herhaalde hij de woorden hij heeft niet geboft met een zo oprechte spijt dat duidelijk werd dat hij, als het aan hem lag, zich graag kreupel had laten maken als hij daarmee een mooie uitkering had kunnen krijgen. maar evengoed, zei hij, tot besluit van zijn verhaal, heb ik hem aangeraden de ondernemer een proces aan te doen. een proces! dat kost een boel geld. ja, maar als je wint!... moeder barberin had maar al te graag naar Parijs gewild, maar een zo lange en zo kostbare reis, daar viel niet aan te denken. niettemin gingen we de volgende ochtend naar het dorp om de pastoor om raad te vragen. deze wilde haar niet laten vertrekken zonder eerst te weten of ze haar man van enig nut kon zijn. hij schreef aan de aalmoezenier van het ziekenhuis waar barberin

werd verpleegd, en enkele dagen later kreeg hij een brief terug met het antwoord dat moeder barberin beter niet kon komen maar dat ze haar man een som gelds moest sturen omdat hij een proces zou aanspannen tegen de ondernemer bij wie het ongeluk zich had voorgedaan. dagen en weken gingen voorbij en van tijd tot tijd kregen we brieven waarin om steeds meer geld werd gevraagd; in de laatste, nog dringender dan alle voorgaande, zei barberin zelfs dat we, als we geen geld meer hadden, dan maar de koe moesten verkopen. slechts zij die op het land hebben geleefd, onder boerenmensen, weten welk een verdriet en pijn er schuilt in die drie woorden: de koe verkopen. voor de bioloog is de koe een herkauwend dier; voor de wandelaar is ze een beest dat goed staat in het landschap wanneer ze haar zwarte snuit, vochtig van dauwdruppels, uittilt boven het gras; voor het stadskind is ze de bron van melk en van roomkaas; maar voor de boer is ze veel meer en iets veel beters. hoe arm hij mag zijn en hoe groot zijn gezin ook is, hij kan er gerust op zijn dat ze geen honger zullen lijden zolang er een koe in de stal staat. aan een halsterriem of aan een eenvoudig om de hoorns geknoopt stuk touw kan een kind de koe langs de grazige wegen leiden, daar waar de weidegrond niemand toebehoort, en 's avonds heeft het hele gezin boter in de soep en melk om de aardappelen in te dopen; vader, moeder, de kinderen, groot en klein, iedereen leeft van de koe. wij, moeder barberin en ik, leefden zo goed van onze koe dat ik, tot op dat moment, nog haast nooit vlees had gegeten. maar niet alleen leefden we van haar, ze was ook onze kameraad, onze vriendin, want men moet niet denken dat de koe een stom beest is, integendeel, het is een intelligent en door en door fatsoenlijk dier, en dit des te meer wanneer men haar met zorg heeft grootgebracht. wij streelden haar, praatten met haar, zij begreep ons en zij, van haar kant, wist met haar grote,

ronde, zachte ogen ons heel goed aan het verstand te brengen wat ze wilde of wat ze onaangenaam vond. kortom, wij hielden van haar en zij hield van ons, daarmee is alles gezegd. en ondanks dat alles moesten we ons van haar scheiden, want de enige manier om aan barberins eisen te voldoen was de koe verkopen. er kwam een koopman bij ons thuis die onze roussette van alle kanten bekeek, en nadat hij wel honderd keer had gezegd dat ze hem helemaal niet beviel, dat het een armeluiskoe was die hij aan niemand zou kunnen verkopen, dat ze geen melk gaf en slechte boter, had hij ten slotte gezegd dat hij haar wel wilde kopen, maar alleen uit de goedheid zijns harten en om moeder barberin ter wille te zijn, die zo n braaf mens was. en de arme roussette, alsof ze begreep wat er gebeurde, had niet uit de stal willen komen en was begonnen te loeien. jaag jij haar eens op van achteren, zei de koopman tegen mij, terwijl hij me de zweep reikte die hij om zijn hals had hangen. o nee, dat niet, zei moeder barberin. en terwijl ze de koe bij het halstertouw nam, zei ze zachtjes tegen haar: kom maar, liefje, kom, kom. en roussette had niet langer tegengestribbeld; eenmaal op de weg, had de koopman haar achter zijn kar gebonden en toen moest ze wel mee, achter het paard aan.

wij gingen weer naar binnen. maar nog lange tijd hoorden we haar geloei. geen melk meer, geen boter meer. s morgens een stuk brood; s avonds aardappelen met zout. kort nadat we roussette hadden verkocht was het vastenavond; het jaar daarvoor had moeder barberin met vastenavond nog een feestmaal van flensjes en appelbollen voor me gemaakt; en daarvan had ik zo veel gegeten, zo veel, dat ze er helemaal blij van was geworden. maar toen hadden we roussette nog, die ons de melk had gegeven om het beslag aan te lengen en boter voor in de pan.

geen roussette meer, geen melk, geen boter, geen vastenavond; dat had ik mezelf al voorgehouden, zonder hoop op een vrolijke avond. maar moeder barberin had een verrassing voor me in petto; ofschoon ze niet brutaal van aard was, had ze van de ene buurvrouw een kom melk gevraagd, van de andere een stuk boter, en toen ik thuiskwam, tegen twaalf uur, was ze juist bezig meel te strooien in een grote aarden pot. hé, meel! zei ik, terwijl ik dichterbij kwam. ja zeker, antwoordde ze glimlachend, meel. net wat je zegt, rémi. mooi tarwemeel. moet je eens ruiken. lekker, hè? als ik had gedurfd, had ik gevraagd waarvoor dat was, dat meel; maar juist omdat ik het zo graag wilde weten, durfde ik er niet over te beginnen. en aan de andere kant wilde ik ook niet zeggen dat ik wist dat het vastenavond was, om moeder barberin geen verdriet te doen.

17 wat maken we van meel? vroeg ze terwijl ze me aankeek. brood. en wat nog meer? pap. en wat nog meer? gut... dat weet ik niet. jawel, dat weet je heel goed. maar omdat je een lieve jongen bent, durf je het niet te zeggen. je weet dat het vandaag vastenavond is, flensjesdag, appelbollendag. maar omdat je ook weet dat we geen melk en geen boter hebben, durf je er niet over te praten. is het niet zo? o, moeder! en omdat ik dat allemaal geraaden had, heb ik ervoor gezorgd dat vastenavond voor jou geen nare dag zou zijn. kijk eens in de broodkist. ik tilde het deksel op, zo vlug als ik kon, en ik zag melk, boter, eieren en drie appels. geef mij die eieren, zei ze, en terwijl ik de eieren breek kun jij de appels schillen. ik sneed de appels in plakjes en zij brak de eieren in het meel, waarna ze alles begon op te kloppen en er nu en dan een scheutje melk bij deed. toen het beslag dun genoeg was, zette moeder barberin de pot in de hete as, en nu hoefden we alleen maar op het vallen van de avond te wacht-

ten, want als avondmaal zouden we de flensjes en de appelbollen eten. ik moet eerlijk bekennen dat er voor mij geen eind aan die dag leek te komen en dat ik meer dan eens de doek optilde die over de pot lag.

zo maak je het beslag nog koud, zei moeder barberin, en dan wil het niet rijzen. maar het rees heel goed, met hier en daar van die blaasjes, of belletjes, die aan het oppervlak uiteenspatten. van heel dat gistende beslag kwam een heerlijke geur van melk en eieren. breek jij wat takken, zei ze; we moeten een mooi helder vuur hebben, zonder rook. eindelijk werd de kaars aangestoken. gooi het hout maar op het vuur! riep ze tegen me. deze woorden, waarop ik met zo veel ongeduld had gewacht, hoefden mij geen twee keer gezegd te worden. weldra lekte een grote vlam in de schoorsteen omhoog en zijn flakkerende schijnsel vulde de keuken. daarop nam moeder barberin de koekenpan van de haak in de muur en plaatste die boven de vlam. de boter. ze nam er wat van op de punt van haar mes, een stukje ter grootte van een noot, en legde het in de pan, waar het al sissend smolt. ja, dat was werkelijk een verrukkelijke geur, die des te aangener het gehemelte prikkelde omdat we die zo lang niet hadden opgesnoven. het was ook een vrolijke muziek, dat gesis en gespetter van de boter in de pan. niettemin, hoe aandachtig ik ook luisterde naar die muziek, op een gegeven moment meende ik voetstappen op het erf te horen. wie zou ons kunnen komen storen op dit uur? zeker een buurvrouw, die wat vuur kwam vragen. maar ik stond niet stil bij die gedachte, want moeder barberin had de pollepel in de pot gedoopt en liet een laag roomblank beslag in de pan glijden, dus dit was niet het moment om me te laten afleiden. toen klonk de dreun van een stok op de drempel en onmiddellijk daarna werd de deur ruw opengegooid. wie is daar? vroeg moeder bar-

berin zonder zich om te draaien. een man was binnengestapt, en in het volle licht van de vlam kon ik zien dat hij was gekleed in een witte kiel en dat hij een dikke stok in de hand hield. zo, het is hier feest, zo te zien. nou, geneer je niet, zei hij op barse toon. o, mijn hemel! riep moeder barberin uit terwijl ze snel de pan op de grond zette. ben jij het, jérôme? daarop nam ze me bij de arm en duwde me in de richting van de man die op de drempel was blijven staan. dit is je vader.

anntte kouwenhoven:

wislawa szymborska

uit: prullaria, dromen en vrienden 2003

biografie van anna bikont en joanna szczesna

vertaling karol lesman

in de veertig jaar dat zij voor de reeks 'onverplichte lectuur' boeken recenseert, heeft ze nauwelijks over poëzie geschreven en dan in de regel alleen nog om aan te geven dat: 'het schrijven over poëzie niet mijn passie is' of: 'er iets irritants zit in het gemak waarmee dichters over poëzie schrijven.

slechts enkele van de honderden boeken waaraan zij een feuilleton heeft gewijd, zijn dichtbundels (laforgue, halas, eliot, horatius, sappho) of anthologieën van poëzie (paul valéry, miodrąg pavlovié). over moderne poolse poëzie doet ze helemaal geen uitspraken. aan discussies over poëzie neemt ze niet deel. maar in haar gedichten denkt ze best wel vaak na over poëzie. ze schreef in het gedicht 'sommigen houden van poëzie':

(...)

alleen, wat is poëzie eigenlijk.

op deze vraag is al menig weifelend antwoord gegeven. maar ik weet het niet en daaraan houd ik me vast als aan een reddende leuning.

karol lesman

ze houdt niet van vragen over meesters, maar hier en daar vermeldt ze favoriete auteurs, favoriete titels. zo weten we dat ze bewondering heeft voor Rilke, Lesman, Kavafis, dat ze Mickiewicz' gedicht 'als hier mijn lijk' als een absoluut meesterwerk beschouwt, als kleinere meesterwerken daarentegen, maar ook meesterwerken 'ballade over naar de winkel gaan' van Miron Białoszewski of 'oude vrouwen' van Frantisek Halas. toen ze met jonge mensen uit het literaire schooltje over poëzie moest praten, koos ze twee gedichten om te bespreken: 'eindelijk iets vrolijks' van Wiktor Woroszyński en 'manieren' van Elisabeth Bishop.

'hé, ouwe, je zou iets vrolijks kunnen schrijven/(...) verwijt ik mijzelf/ want,/intussen weet jij ook/dat zelfs vergankelijkheid iets zoets heeft/ onomkeerbaarheid zin/en het feit dat aan alles een einde komt, iets troostrijks', zo las Bronisław Maj, die de supervisie had, het gedicht van Woroszyński voor.

'ik had zelf zo'n gedicht willen schrijven,' zegt Szymborska, 'maar Wiktor Woroszyński heeft dat al gedaan. een mens heeft altijd wel pijn, hij maakt zich druk, er wringt hem iets en vaak vergeet hij in deze psychische chaos dat het leven mooi is. en Woroszyński kon daarover schrijven, ook al was hij ernstig ziek. een mens bestaat tenslotte niet uit wanhoop alleen.'

daarna las de dichteres zelf 'manieren' van Elisabeth Bishop voor. 'mijn grootvader zei mij terwijl/wij plaatsnamen voor op de wagen,/'spreek altijd met twee woorden/als mensen je iets vragen.

'ik kreeg de indruk', schreef ons de bij die lessen aanwezige Grzegorz Nurek, redacteur van het maandblad Studium, 'dat Elisabeth Bishop een van haar lievelingsdichteresen was. Szymborska sprak over simpele vriendelijkheid, over de gewoonte om in de bergen elkaar te groeten, over de eerbied voor dieren, bijvoorbeeld over 'kattengaten' oftewel de openingen voor katten in poorten en hekjes op boerderijen.'

hoewel aan de ene kant uitspraken van Szymborska over dichters en gedichten op de vingers van één hand te tellen zijn, heeft ze in de jaren 1960-1980 als anonieme redacteur van literaire post toch ook tientallen bladzijden volgeschreven met grappige beschouwingen over poëzie, humoristische opmerkingen over het poëtisch ambacht, scherpe adviezen voor beginnende dichters. verschillende malen kwam daarbij het onderwerp van het blanke vers aan de orde.

'we betreuren het dat u het blanke vers ziet als bevrijding van elke rigueur', schreef ze. 'poëzie is, was en zal altijd een spel zijn, maar een spel zonder regels kan niet bestaan. dat weten kinderen, waarom vergeten volwassenen dat?'

'u bent', zo maakte ze een andere beginnende dichter opmerkzaam, 'blind voor de valkuilen van het onregelmatige, blanke vers. dat vers kent namelijk zijn verborgen maar noodzakelijke rigueur, vereist een oor dat muzikaler is dan wanneer reguliere ritmiek wordt toegepast, het verdraagt geen enkel overtollig woord, weet geen enkele zandbank te verbergen. wat in een rijmend gedicht soms aan de aandacht ontsnapt en waarmee je soms voor de algehele indruk die een mooi in rijmen gehuld geheel wekt vrede kunt hebben, valt hier onmiddellijk op, is weerloos en wordt nergens door gerechtvaardigd. daarom is het zeker niet makkelijker om in blanke verzen te schrijven, dat weten dichters. maar om dat te weten, moet je zo en zo kunnen schrijven.'

soms veroorloofde ze zich een enkele sarcastische opmerking ('en u dacht nog wel dat 'mus' en 'camus' uitstekend op elkaar rijmde, en toch is het een blank vers geworden'), een andere keer schreef ze maar al te serieus ('je hebt maar een slechte voorstelling van wat een dichter is, zolang de wereld bestaat is er nog geen dichter geweest die lettergrepen op zijn vingers telde, een dichter wordt met een oor geboren') of ze beriep zich op principiële zaken ('het woord 'waarom' is het belangrijkste woord in de taal van de aarde, en waarschijnlijk ook in de talen van andere melkwegstelsels; een dichter moet dat woord kennen en er deskundig mee omgaan')

jan joris lamers:

maggy nelson

over vrijheid 2021

vertaling nicollette hoekmeijer 2022

introdactie

blijf staan als je over vrijheid wilt praten

ik wilde een boek schrijven over vrijheid. dat wilde ik al vanaf het moment - zo niet eerder - dat het onderwerp zich aandiende als onverwachte subtekst in een boek van mijn hand over kunst en wreedheid. het was mijn bedoeling geweest over wreedheid te schrijven, maar tot mijn verbazing drong door de kieren, het licht en de lucht, vrijheid naar binnen in de bedompte cel van wreedheid. zodra ik alles had gegeven aan de wreedheid, richtte ik me op de vrijheid. ik las eerst 'what is freedom?' van hannah arendt, en legde mijn verzamelingen aan.

maar al snel dwaalde ik af en schreef een boek over zorg. volgens sommigen was het boek over zorg ook een boek over vrijheid. dat deed me genoegen, want zo keek ik er ook tegen aan. ik had lang gedacht dat er geen boek meer over vrijheid geschreven hoefde te worden - niet door mij, niet door een ander. er is nauwelijks een woord denkbaar dat zo is uitgehold, dat zo vaag is en zo gepolitseerd. 'vroeger was ik heel erg bezig met vrijheid, maar tegenwoordig gaat het me vooral om liefde,' zei een vriendin.¹ 'vrijheid lijkt een oneigenlijk gebruikt en uitgehold codewoord voor oorlog, een commercieel exportartikel, iets wat een patriarch zou kunnen 'verlenen' of 'ontnemen', ' schreef iemand anders. 'het is een wit woord,' zei weer iemand anders.

vaak was ik het ermee eens: waarom niet een minder omstreden, duidelijk actuele en belangrijke waarde ter hand nemen, zoals verplichting, wederzijdse hulp, co-existentie, veerkracht, duurzaamheid, of wat manolo callahan

'weerspannige levenslust' heeft genoemd waarom niet onder ogen zien dat de ster van de vrijheid misschien uiteindelijk aan het doven is, dat een aanhoudende obsessie met vrijheid de weerspiegeling kan zijn van een doodsdrift? midden in een pandemie droegen demonstranten bordjes mee met: 'jullie vrijheid wordt mijn dood!' waarop gemaskerde anderen riepen: 'jullie gezondheid gaat niet boven mijn vrijheid.'

maggy nelson

maar toch, het onderwerp liet me niet los.

een deel van het probleem schuilt in het woord zelf, waarvan de betekenis bepaald niet vanzelfsprekend is en ook niet door iedereen wordt gedeeld.5 sterker nog, het woord werkt eerder als 'god', in die zin dat we nooit zeker weten waarover we het precies hebben, en of we het wel over hetzelfde hebben. (hebben we het over negatieve vrijheid? positieve vrijheid? anarchistische vrijheid? marxistische vrijheid? abolitionistische vrijheid? liberale vrijheid? de vrijheid van de witte kolonisten? dekolonialiserende vrijheid? neoliberale vrijheid? zapatistische vrijheid? geestelijke vrijheid? enzovoort.) dat alles leidt tot de beroemde uitspraak van ludwig wittgenstein: de betekenis van een woord is het gebruik ervan in de taal. ik moest aan die opmerking denken toen ik onlangs op de

campus van mijn universiteit langs een tafel kwam met daarop een bordje 'blijf staan als je over vrijheid wilt praten'. ik wil niets liever! dacht ik. dus ik bleef staan en vroeg aan de jonge, witte man, vermoedelijk een eerstejaars, over welk type vrijheid hij het wilde hebben. hij nam me van top tot teen op en zei toen langzaam, met een zweem van venijn, een zweem van onzekerheid: 'nou gewoon, je weet wel, imjheid. op dat moment zag ik dat de buttons die hij verkocht waren onderverdeeld in drie categorieën: de bescherming van het ongeboren kind, het provoceren van links, en het recht om wapens te dragen.

zoals wittgensteins werk duidelijk maakt, is het feit dat de betekenis van een woord wordt bepaald door het gebruik geen reden voor apathie of treurnis. het kan juist dienen als aansporing om te achterhalen welk taalspel er wordt gespeeld. dat is ook de benadering in de pagina's die volgen, waarin 'vrijheid' fungeert als een meermaals te gebruiken treinkaartje, gestempeld of geperforeerd door de vele stations, handen en treinstellen waarlangs de reis voert. (deze metafoor neem ik over van wayne koestenbaum, die hem ooit gebruikte voor de manier waarop in het werk van gertrude stein 'een woord, of een verzameling woorden, transformeert'. 'wat het woord betekent gaat je niets aan,' schrijft koestenbaum, 'maar waar het woord naartoe voert gaat je wel degelijk aan.') want welke verwarringen er ook ontstaan door over vrijheid te praten, in essentie verschillen die niet van de misverstanden die we riskeren door met elkaar over wat dan ook te praten. en met elkaar praten is precies wat we moeten doen, zelfs, of juist, als je, zoals george oppen het formuleerde, 'niet langer kunt rekenen op de woorden.'

achteraf gezien lijkt mijn besluit om vast te houden aan de term vrijheid twee oorzaken te hebben. de eerste is geworteld in mijn opgebouwde frustratie over het feit dat de term is gekaapt door rechts (zoals te zien was op dat tafeltje van die jonge man). dat speelt al eeuwen: 'vrijheid voor ons, onderwerping voor jullie' gaat al op sinds de stichting van de verenigde staten. maar sinds de jaren 1960 - een tijd waarin, zoals historicus robin o.g. kelley aanhaalt in freedom dreams, 'vrijheid het doel was waar naar ons volk streefde. free was een werkwoord, een daad, een wens, een dwingende eis. 'free the land', 'free your mind', 'free south africa', 'free angola', 'free angela davis', 'free huey', zijn de slogans die ik me het best herinner' - heeft rechts zijn greep verstevigd. in slechts een paar harde, neoliberale decennia is de strijdkreet van vrijheid, zoals belichaamd in de freedom summer, de freedom riders, de bevrijdingsbewegingen van vrouwen en homoseksuelen, overgenomen door groeperingen als de american freedom party, capitalism and freedom, operation enduring freedom, de religious freedom act en de alliance defending freedom, om er een paar te noemen. deze verschuiving heeft enkele politiek filosofen (zoals judith butler) ertoe gebracht de tijd waarin wij leven te duiden als post-bevrijding (al merkt fred moten op dat je met net zoveel recht zou kunnen spreken van pre-bevrijding).⁶ hoe het ook zij, de discussie over hoe wij ons, tijdelijk, verhouden tot vrijheid, kan worden gelezen als een symptoom van wat wendy brown 'een vrijheids crisis' in ontwikkeling noemt, waarin 'de specifieke antidemocratische krachten van onze tijd' (die zelfs kunnen floreren in zogeheten democratieën) subjecten hebben voortgebracht - onder wie mensen die 'werken vanuit de notie van een 'progressieve politiek' - die 'geen helder beeld

lijken te hebben van de waarde van vrijheid', en die hebben toegelaten dat 'de taal van het verzet de lege plekken opvult die voorheen werden ingenomen door een veel expansievere vrijheidspraktijk'? in het licht van een dergelijke crisis leek vasthouden aan de term me een manier om me te verzetten tegen die uitruil, om de overgebleven of vrijgegeven mogelijkheden van het woord af te tasten, om stand te houden.

de tweede oorzaak - die de eerste compliceert - is dat ik al langere tijd bedenkingen heb bij de emancipatorische retoriek van voorbije tijden, vooral het soort retoriek waarin bevrijding wordt voorgesteld als een eenmalige gebeurtenis of een scheidslijn. nostalgie naar eerdere opvattingen van bevrijding - die vaak zwaar leunen op mythologieën van openbaringen, hevige onlusten, revolutionair machismo en teleologische vooruitgang - komt me vaak voor als weinig zinvol, of erger nog, in het licht van sommige uitdagingen van deze tijd, waaronder de opwarming van de aarde. 'vrijheidsdromen' waarin de komst van vrijheid consequent wordt neergezet als een moment van afrekening (denk aan martin luther king juniors 'dag waarop alle kinderen gods [...] hand in hand de woorden kunnen zingen van de oude negro spiritual: 'free at last, free at last, great god a-mighty, we are free at last') kunnen van cruciaal belang zijn om ons een beeld te vormen van gedroomde toekomstbeelden. maar ze kunnen ons ook zo conditioneren dat we vrijheid eerder gaan zien als een streven voor de toekomst dan als een voortdurende praktijk in het heden, als iets wat gaande is. als het een ernstige fout is om vrijheid uit te leveren aan kwade krachten, dan geldt dat net zo goed voor het krampachtig vasthouden aan met de paplepel ingegoten en nooit aan een kritische blik onderworpen opvattingen van vrijheid.

om die reden is foucaults onderscheid tussen bevrijding (opgevat als de daad van een bepaald moment) en vrijheidspraktijken (opgevat als een blijvende noodzaak) voor mij cruciaal geweest, zoals wanneer hij schrijft: 'bevrijding effent de weg voor nieuwe machtsverhoudingen, die moeten worden gecontroleerd door vrijheidspraktijken.' die propositie spreekt me zeer aan; ik zou zelfs willen zeggen dat ze een leidraad is geweest voor dit boek. sommigen zullen dat ervaren als een enorme domper. (machtsverhoudingen? controle? het ging er toch juist om daar allemaal mee af te rekenen? misschien - maar weet waar je aan begint.) dit is waar brown op doelt als ze zegt dat de vrijheid om zichzelf te besturen 'eerder een inventief en zorgvuldig gebruik van macht vereist dan een verzet tegen de autoriteit van die macht; het is sober, uitputtend, en zonder ouders.' ik denk dat ze gelijk heeft, al is 'sober, uitputtend, en zonder ouders' geen wervende strijdkreet, al helemaal niet voor wie zich toch al uitgeput en ongeliefd voelt. maar ik vind deze aanpak inspirerder en bruikbaar dan wachten op het 'uiteindelijke 'grote feest' van de bevrijding', zoals de franse econoom frédéric lordon het heeft geformuleerd, 'de apocalyptische krachtmeting gevolgd door een plotselinge en wonderbaarlijke explosie van een volkomen ander soort menselijke en sociale verhoudingen'.

lordon betoogt dat het laten varen van de hoop op dat grote feest 'de beste manier zou kunnen zijn om het idee van bevrijding overeind te houden'; ik ben geneigd dat met hem eens te zijn. momenten van bevrijding - zoals revolutionaire uitbarstingen, of persoonlijke 'piekervaringen' - zijn van immens belang, want ze helpen ons eraan herinneren dat omstandigheden waarvan we ooit meenden dat ze vastlagen niet per se vast hoeven te liggen, dat ze kansen kunnen creëren om de koers te verleggen,

overheersing in te perken, een nieuw begin te maken. maar de praktijk van vrijheid - dat wil zeggen, de volgende ochtend, en de ochtend daarop - maakt, als we geluk hebben, het merendeel uit van ons wakende bestaan.

dit boek gaat over dat nooit eindigende experiment.

vincent vanden berg

maxim februari

uit de onbetrouwbare verteller 2019

rolverdeling

aangezien ik te stom ben om alles zelf te bedenken, lees ik veel over de dingen die anderen hebben bedacht. en zo las ik ergens iets over een vondst van guy kawasaki. vroeger was hij voorman van de apple-evangelisten, die het geloof in het computermerk moesten uitdragen, tegenwoordig is hij durfkapitalist.

maxim februari

kawasaki had het volgende ontdekt. in een organisatie trekken uitmuntende werknemers, de a-spelers, het liefst

medewerkers aan die nog een beetje beter zijn dan zichzelf, a-plusspelers dus. maar bij b-spelers ligt dat anders. uit angst overschaduwd te raken, nemen die het liefst c-spelers aan. en c-spelers nemen o-spelers aan, enzovoort, net zo lang door tot de gehele organisatie uit louter z-mensen bestaat.

deze gedachte van kawasaki liet zich gemakkelijk vertalen naar het grotere spel van de samenleving als geheel. ook daar houden mensen zich professioneel het liefst bezig met degenen wier blik beperkter is dan de hunne. niet alleen uit angst overschaduwd te raken, maar ook omdat het de mogelijkheid biedt neerbuigend te doen of, positief geformuleerd, sociaal bewogen. laten we nu voor het gemak aannemen dat u met mij, onnozele stukjesschrijver, een m-speler hebt getroffen. dan richt ik me nu dus als vanzelf op het verschil tussen m's en n'nen.

de m's zijn namelijk, hoewel bijna net zo dom, toch licht superieur aan de n'nen. het verschil zit hem erin dat de m's nog net slim genoeg zijn om een vaag besef te hebben van hun eigen beperktheid. ze horen in de verte de echo van de genieën, lezen nog wel eens wat, laten zich zo nodig overtuigen door een argument, binden in, kortom, hun nederigheid bestaat eruit dat ze met trots beweren cultuurdragers te zijn. hun werk bestaat uit het beschimpen van de n'nen.

die n'nen zijn te dom om in te zien hoe dom ze zijn. en omdat, zoals darwin zegt, onwetendheid vaker zelfvertrouwen voortbrengt dan kennis dat doet, hebben ze altijd gelijk. ze gaan dus alleen voor de vorm in debat, verkeren in de waan dat economie een harde wetenschap is en dat meten in het leven altijd leidt tot weten. ze werken

in de politiek of bij de televisie, geven leiding aan bedrijven en organisaties die allang door de a-, b- en c-spelers zijn verlaten; ze verdienen akelig veel meer geld en hebben griezelig veel meer invloed dan de m's.

de x'nen op hun beurt behandelen de mensheid alsof die louter uit o's bestaat. waarmee de samenleving al gevaarlijk richting de z gaat. deze o's missen het vermogen zelf na te denken, ze zijn volledig afhankelijk van de kennis die anderen in hun oren gieten; daarbij hebben ze het liefst dat men het kort houdt.

zojuist kon je in de kranten lezen hoe de n'nen tegenwoordig marktonderzoek doen in de cultuur: in boekhandels houden ze het digitale leesgedrag bij van de klanten, noteren hoe vaak lezers een boek doorbladeren, wegleggen of van uitroeptekens voorzien. ten behoeve van de o's worden dan in het vervolg alleen nog managementboeken en romans geschreven waarbij de adem geen moment in de keel blijft stikken.

de m's stellen zich natuurlijk teweer tegen deze o-gerichte aanpak van de n'nen. zij weten dat een cultuur niet wordt gevormd door boeken die je in één adem uitleest. de geniale boeken waarvan ik zelf het meest heb geleerd, heb ik zelfs nog nooit helemaal gelezen. herzag van saul bellow? in blijven hangen. mrs dalloway van virginia woolf? stukje bij beetje.

o's weten dit niet. die eten als kleuter het liefst appelmoes met knakworst, en krijgen daarna van de x'nen net zo lang appelmoes met knakworst te eten tot ze sterven aan obesitas en verveling. op individueel vlak valt daar niets aan te doen, want je komt een o nooit alleen tegen, ze bestaan slechts in groepen, en heten publiek, kiezers

of consumenten. omdat het aantal o's in de samenleving volledig wordt verzonnen door de n'nen, die baat hebben bij uitgebreide cohorten domme nederlanders, hebben de o's onmetelijk veel macht.

hoe kunnen de n'nen dan zo veel o's bij elkaar verzinnen? dat doen ze via enquêtes. ze beweren dat ze waarde vrij onderzoek doen naar voorkeuren en gedrag, terwijl ze in feite grossieren in vooronderstellingen op grond waarvan ze de gegevens interpreteren - 'in een boek blijven steken is slecht' - zodat ze bij iedere enquête eruit krijgen wat ze erin hebben gestopt.

hebben ze zo aangetoond dat we allemaal o's zijn, dan behandelen ze ons als o's, net zo lang tot we inderdaad o's zijn geworden, en dat is dan het moment waarop we en masse over p's gaan zeuren. zijn we eenmaal zover afgezaakt, dan staat het land op het punt een ontwikkelingsland te worden.

zo verspillen we onze tijd aan het alfabet na ons. terwijl het in het huidige tijdsgewricht hard nodig is aandacht en steun te bieden aan het alfabet voor ons. voorwaarts, moeten we, opwaarts. crises bestrijden. ik laat het daarom aan uw eigen oordeel over of u nog tijd voor mij vrij wilt maken. bent u nog stommer dan ik, dan lijkt het me heel verstandig dat u mij voorlopig blijft lezen. maar bent u slimmer, ga dan alstublieft, alstublieft, duurzame energiebronnen uitvinden en het klimaat redden.

wim van der grijn:

wislawa szymborska 1993

einde en begin

na elke oorlog
moet iemand opruimen.

min of meer netjes wordt het tenslotte niet vanzelf.
iemand moet het puin
aan de kant schuiven
zodat de vrachtwagens met lijken
door kunnen rijden.

iemand moet waden
door het slijk en de as,
de veren van de canapés,
de splinters van glas
en de bloederige vodden.

iemand moet een balk aanslepen
om de muur te stutten,
iemand het glas in het raam zetten,
de deur in de hengsels tillen.

fotogeniek is het niet
en het kost jaren.
alle camera's zijn al
naar een andere oorlog.

de bruggen moeten terug
en de stations opnieuw.
van het opstropen gaan mouwen aan flarden.

met een bezem in de hand
vertelt iemand nog hoe het was.
iemand luistert en knikt
met een nog niet afgekletst hoofd.

maar om hen heen

duiken al gauw lieden op
die het begint te vervelen.

soms zal iemand nog
onder een struik doorgeroeste argumenten opgraven
en naar de vuilnishoop brengen.

zij die wisten
waarom het hier ging,
moeten wijken voor hen
die weinig weten.
en minder dan weinig.
en tenslotte zo goed als niets.

in het gras, dat oorzaak
en gevolg overwoekert,
moet iemand liggen die
met een aar tussen zijn tanden
lui naar de wolken gaapt.

miranda prein
erasmus maccenna
dialogo
deel 3

24-03 -2022

de ander:

zo...

ken jij dat gevoel van 'zo'
ik heb er eigenlijk een hekel aan,
maar ik betrap mezelf er toch wel eens op,
aan het eind van een dag
of als ik iets heb afgemaakt,
afgerond.

ook al zo'n stom woord

dan zeg ik 'zo'

tegen mezelf

vaak zelfs hardop

ook als anderen erbij zijn

ik vind het erg

maar ik doe het toch

het komt vaak een beetje onbewust

maar ik word me er altijd heel bewust van

als het gebeurt.

heb jij dat ook?

ik dacht:

valt dat niet op de één of andere manier te rijmen

met jouw 'willen willen' waar je het over had.

heeft dat niet op de één of andere manier

daarmee te maken?

ik weet het ook niet precies

maar misschien klopt het wel

wil je daar eens over nadenken

en mij laten weten?

ondertussen kunnen we het ook ergens anders over heb-
ben hoor...

de ene:

ja dat is goed

zoals je zegt
ik zal er over nadenken
zou een dier dat ook denken?
'zo'?

als de eitjes gelegd zijn of de kleintjes wegvliegen of als
het ze lukt om níet opgegeten te worden door een of an-
dere beest?

soms kijk ik naar dieren en denk ik dat voor hun alles van
evenveel belang is
ik weet dat dat niet waar is
maar toch

de ander:
opeens vind ik je zo meegaand 'dat is goed'
en 'ik zal erover nadenken' sorry
is geen kritiek hoor
maar ik krijg wel het gevoel
'nou dat antwoord kan ik wel vergeten' ja sorry
beetje last van de wijn van gisteravond

de ene:
waar was je?

de ander:
doet er niet toe

de ene:
waarom niet?

de ander:
anders wordt het zo'n gewoon gesprek ik wil dat dit iets
meer is

de ene:
meer dan een gewoon gesprek

de ander:
ja
dus hou hier ook mee op alsjeblieft

de ene:
waarmee?

de ander:

laat nou

de ene:
goed

de ander:
daar ga je weer

de ene:
wat wil je dan

de ander:
dat zei ik net
jezus... sorry

de ene:
je zei zelf:
'ondertussen kunnen we het ook ergens anders over heb-
ben'

nou dat doen we nu toch

de ander:
ik zei dat uit beleefdheid
om het niet te pretentius te maken

de ene:
waarom niet pretentius?

de ander:
heb je er nou over nagedacht?

de ene:
nee ik kan niet denken als ik praat

de ander:
moeten we even stil zijn

de ene:
nu?

de ander:
zonde van deze tijd hier misschien

de ene:
weet ik niet
zonde van de tijd?
moet tijd altijd gevuld met woorden?

de ander:

of te pretentieus

de ene:

als we hier stil gaan zitten wezen

de ander:

wat heb jij nodig om na te denken?

de ene:

zo min mogelijk

hoe drukker het is hoe moeilijker ik het vind

de ander:

bij mij is het omgedraaid een vol terras

een constructieplaats tijdens een hagelstorm

de ene:

ah

dat is grappig

die dingen heb ik ook nodig

alleen dan om te kunnen voelen

als het stil is voel ik niks en denk ik alles

met herrie is het stil in mijn hoofd maar vruchtensalade

van binnen ik vraag mij af of er een evenwicht bestaat

en zowel

waar die te vinden is

ik heb het idee dat jij die gevonden heb

of is dat niet zo?

de ander:

zie ik er zo uit?

de ene:

hoe

de ander:

nou wat je zegt

in evenwicht

in evenwicht met wat ik voel en denk

de ene:

ja dat bedoel ik

de ander:

dank je

voelt als een compliment

de ene:

waarom danken voor een compliment

de ander:

dat is beleefd

de ene:

ok

de ander:

maar ik denk dat er geen

scheiding is tussen denken en voelen

je voelt iets en automatisch denk je iets

of je denkt iets en meteen voel je het

maar nu ik dit zo zeg denk ik dat het meestal begint met

voelen en dan denk je iets..

de ene:

dat weet ik niet zo zeker

de ander:

je bedoelt dat het ook kan beginnen met denken

de ene:

ja

ik denk wel degelijk dat je iets kan denken en juist

door die gedachte

ontketen of injecteer je bij jezelf een gevoel

kan je bewust doen of kan je onbewust doen

gebeurt in ieder geval wel eens

datgene wat mijn lichaam weet erkent mijn hoofd en wat

mijn hoofd denkt vertaalt zich naar mijn lichaam

spreken is denk ik anders

ik sprak vanochtend iemand die de verbinding tussen

haar hersenen en haar stem omschreef als 'lang'

'ik denk voordat ik spreek', vertelde ze

'of, beter gezegd, datgene wat ik ga zeggen gaat door al-

lerlei douanes heen voordat het de wereld in mag'

ik vroeg hoe lang het duurde vanaf het moment dat ze iets dacht en het dat ze het zei 'anderhalve seconde, gemiddeld, en dat is als de douanes zich in het onbewuste gebied afspelen'

'maar als ik moet twifelen over of ik überhaupt wel moet gaan zeggen wat ik heb gedacht kan het minuten duren, dagen, weken duren, je weet het nooit'

maar wat je zegt over iets voelen en het automatisch denken of iets denken en het automatisch voelen

ik denk dat dat klopt

als je iets voelt is dat de waarheid
de vraag is of je het kan toegeven dat je het voelt en of je het dan wel kan verwoorden
dat is vrees ik soms niet zo eenvoudig

een doedelzakspeler vertelde tussen de nummers van haar optreden door dat de portugese migranten die zich bonden aan de schotse clans in de zestiende eeuw geen

engels spraken en dus een andere uitdrukkingvorm moesten vinden

op anekdotisch niveau lukte het wel
maar er was nog de vraag van hoe je binnenwereld uit te drukken en te vertegenwoordigen ten opzichte van de schotten

zij vertelde dat één van de portugezen een meester doedelzakspeler was en op die manier zichzelf uitdrukte de klank van de dreun en de melodie van wat hij speelde ballads

jigs

waltses

working songs

dat werd de klank van hoe hij zich voelde
sterker nog

op een bepaalde moment ontdekte de schotten en de portugezen dat zij een aantal doedelzaklieden deelden
hoogstwaarschijnlijk waren er schotten een aantal eeuwen daarvoor naar portugal gereisd voor handel en onderwijs

en hebben zij hun liederen overgedragen
dus de meester doedelzakspeler uit portugal kon niet alleen zijn binnenwereld op gevoelsmatig manier uitdrukken met klank

maar de teksten die hij erbij zong waren soms een geheel intacte vertaling van het schots dus toen ze leerde vertalen konden ze spreken met liedteksten en doedelzak een gedeelde repertoire voor ratio en gevoel

op een dag werd het gebied van de clan waar de meester doedelzakspeler zich aan gebonden had overvallen door het engelse leger

hij was die dag op schildwacht dienst en speelde een waarschuwing lied toen hij het leger zag aankomen
men wist onmiddellijk wat er aan de hand was toen zij het lied hoorden en bereidde zich op de slag voor

het gebied werd vernietigd en zo goed als iedereen ge-
dood of gevangen door het engelse leger
de meester doedelzakspeler werd een oorlogsgevangene
en
als straf voor het waarschuwen van de komst van het leger
werden zijn tong en vingers afgesneden
nadat hij vrijgelaten werd jaren later vertrok hij onmiddellijk
naar portugal

taalloos
speel jij een instrument?

de ander:

zo!

dat is een heel verhaal

de ene:

nu zeg jij het

de ander:

wat?

de ene:

zo!

jij zegt het, nadat ik iets heb gedaan

de ander:

kan het blijkbaar ook

dat je het voelt: zo!

als iemand anders iets gedaan heeft...

en hoe zit het nou met dat willen willen?

de ene:

ik ga erover nadenken je hoort het van me morgen

wim van der grijn:

'een kind in het wachtlokaal van de politie.'

das neue tage-buch (parijs) 10 september 1938

het kind liep onbekommerd, een echt kind, dwars door
onze ijzige treurnis. wij zaten namelijk in de wachtkamer

van de prefectuur van politie. wij en op de vergunning in
parijs te mogen blijven of anders naar de duivel te mogen
lopen. wij wachtten in de wachtkamer. waar wacht een
mens anders? hij wacht in een wachtlokaal.

in een wachtlokaal, dames en heren, zijn geen gecapiton-
neerde leunstoelen. men zit op banken zonder leuning.
men zit zoals dat vaderlandslozen past, met gebogen rug,
de ellebogen op de knieën en, als men wil, het voorhoofd
in de gevouwen handen. in de wachtkamer van de prefec-
tuur van politie lopen de mensen op en neer. heen en
weer; naar schatting, zouden we zeggen, zijn het onge-
veer twintig mensen, voornamelijk mannen. ze lopen op
en neer, heen en weer. god heeft ze blijkbaar geslagen.
het is nog niet genoeg dat ze zoveel mijlen hebben moe-
ten afleggen om hier, in de wachtkamer van de prefec-
tuur van politie, terecht te komen, ze moeten ook daar-
binnen nog op en neer, heen en weer zwerven. het is
alsof ze helemaal niet meer kunnen ophouden met zwer-
ven en vluchten. ook in het wachtlokaal van de politie
zwerven en luchten ze. hun kleren zijn nog goed, maar
hun gezichten zijn bij wijze van preken versleten. (nooit
kan een pak zo versleten zijn als een gezicht.) zij geloof-
den, de ongelukkigen, dat ze de buitenwereld wijs kon-
den maken harer nog waardig te zijn, omdat ze, ofschoon
daarheen gevlucht, zich toch nog de moeite geven er pre-
cies zo uit te zien als zij, die buitenwereld, die er in haar
wildste dromen niet over denkt te vluchten! want het gaat
haar nog goed, die goede buitenwereld!

dwars dus tussen de vluchtelingen door, die zich geen
rust kunnen gunnen, liep in het wachtlokaal van de pre-
fectuur van politie het kind rond, een kind met blonde
lokken, een lief kind, zeg ik, omdat iedere omschrijving
een literaire leugen zou zijn. (men moet niet schromen

wat lief is zo te noemen.) het blonde kind in het wachtlokaal van de prefectuur van politie was lief. het had dat soort blauwe ogen, die men aan de engelen, pleegt toe te schrijven.

het had. sterker nog, die onbeschrijflijke stille glans van die onschuld, die net ware weten is; het enige dat wij op aarde moesten waarderen, zodra wij die hebben herkend. het was een kind! een jongetje van drie jaar!

hij nam me de wandelstok uit de hand sloeg er, zoals alleen kinderen kunnen slaan, de politieman die voor de deur stond, mee op het hoofd. hij liep, die jongen met blond haar, alle politieagenten voor hun drukke voeten. het was een wonderbaarlijk stukje zon, levendig, in ons grijze wachtlokaal bij de prefectuur van politie. ik wilde dat ik de vader van dat kind was geweest.

cees walburgh schmidt
alexander pfänder

willen

willen is een speciale vorm van streven. het streven doet zich voor als een gevoel dat de relatie tussen 'ik' en een nog niet gerealiseerde belevenis typeert. dat gevoel wordt gekleurd door lust of onlust al naar gelang het een streven-naar of streven-weg-van betreft. daarmee krijgt het de aard van naar-toe of weg-van. willen als speciale vorm van streven, is dan het door eigen doen mogelijk maken van de beoogde belevenis, dat zich over de voorwaarden tot verwezenlijking en de gevolgen daarvan heen tilt. dat alles gepaard gaand met een gevoel van relatieve vrijheid en een zekere spontaniteit.

als ik een woord gebruik, dan betekent dat woord wat ik wil dat het betekent niet meer en niet minder. (humpty dumpty, through the looking glass)

een mens is tot willen en handelen in staat. aan handelen (daarom) gaat willen (waarom) vooraf. van die twee facetten is 'willen' het belangrijkste, immers niet wat een mens doet is in eerste instantie van belang, maar 'waarom' hij het doet. een personengemeenschap (sec) kan willen noch handelen. het is steeds de mens achter die gemeenschap die het willen en handelen van die gemeenschap bepaalt.

men kan nu in deze van twee standpunten uitgaan: het willen en handelen van een gemeenschap is niet méér dan het willen en handelen van de rechtssubjecten die er deel van uitmaken, dan wel het willen en handelen wordt op die gemeenschap overgebracht in die zin, dat men dat willen en handelen niet ziet als dat van de rechtssubjecten, maar als het willen en handelen van die gemeenschap zelf. in de benadering van dat probleem komt de kernvraag naar voren of de gemeenschap enkel de som der delen is, dan wel een zelfstandige grootheid naast die delen. de overbrenging van handelen en willen naar de gemeenschap van personen kan men op twee manieren benaderen: fictief of reëel. fictief was het resultaat van het denken van de middeleeuwen, reëel is het resultaat van het denken in de negentiende eeuw.

nav universitas vice personae fungitur uitgegeven door ;
koninklijke vermande 1999 gevonden op:
polderpers.nl - de site van rudie van meurs

ooit werd notaris mr. dr. xx uit den haag terechtgewezen door de broederschap-, toen deze optrad, als commissaris van de centrumbank die handelde in lege nv's, fiscaal kompensabele verliezen en verantwoordelijk was voor de

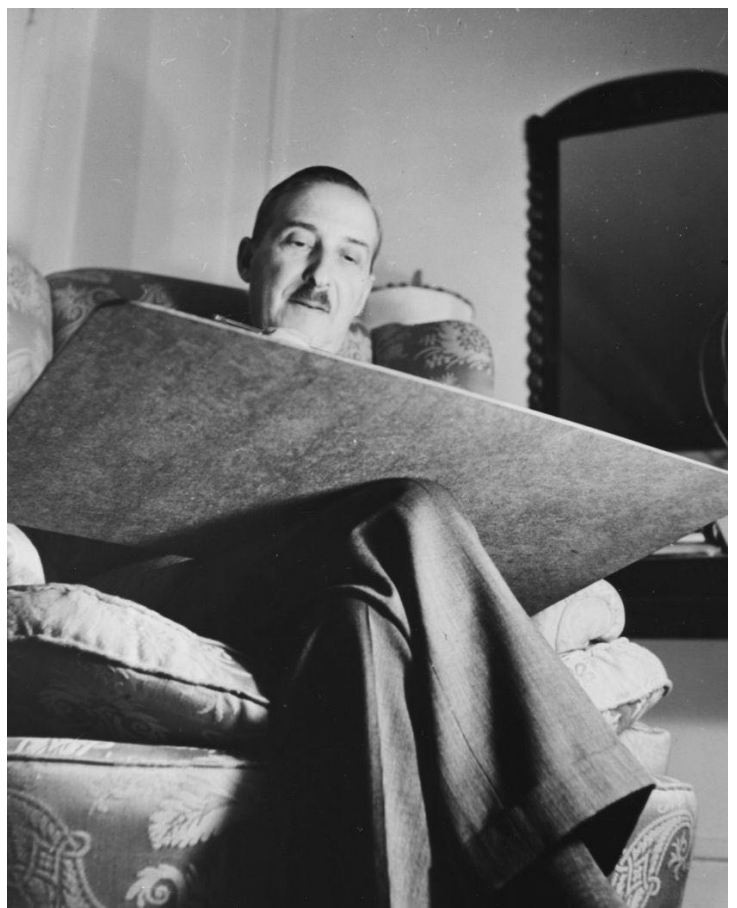
ondergang van het gerzon-concern. xx was zeer dik met de voormalige haagse, in zwitserland wonende, advocaat mr. yy die de centrumbank begon. xx trad terug. niet ten onrechte. de relatie met yy, die met regelmaat opereert op de onroerendgoedmarkt, bleef. zo was xx in het begin van de jaren zeventig als notaris aanwezig bij het speculatieschandaal rondom het haagse hotel wittebrug. door de bemoeienissen van yy, in minuut verleden door xx, moest de rijksgebouwendienst circa vier miljoen gulden meer betalen voor het pand. een obscure notaris. een woordvoerder van het handelsregister van de kamer van koophandel in den haag die vanzelfsprekend een fenomenaal inzicht heeft in de notariële activiteiten: 'wij -weten al bij voorbaat dat veel van wat er van het kantoor xx vandaan komt of van het kantoor zz (een andere haagse notaris - rvm) fout zit. die zijn betrokken bij maatschappijtjes die failliet gaan of waar iets mee is. de fioid is hier regelmatig om de praktijken van deze notarissen na te pluizen.' het gaat - het is vervelend om er steeds weer op terug te komen maar de broederschap is er zelf over begonnen-- het gaat niet om vier gevallen. of zijn het er inmiddels al tien? het notariaat rammelt en de echo zal - in vn- nog doorklinken. want het is helaas niet meer als in 1930, toen jan greshoff schreef (in zijn liefdesverklaring): 'zo onmiskenbaar ziet men aan hun kleren dat zij rechtvaardig zijn, terwijl de plicht die eedle lijnen groefde in hun gezicht: de dominee, de dokter, de notaris drievuldig beeld van al wat wijs en waar is - maar 't kan verkeren.'

jair stranders:

stefan zweig 1922

uit: 'nietzsche'

vertaling bart van kreke;

stefan zweig

'na de volgende europese oorlog zal ik begrepen worden'

-midden in zijn laatste werk springen deze profetische woorden naar voren. en je kunt de ware betekenis, de historische noodzaak, van de man die de mensheid zo groots vermaande, pas begrijpen tegen de achtergrond van de gespannen, onzekere en gevaarlijke toestand waarin onze wereld rond de eeuwwisselingverkeerde: in dit atmosferische genie is de hele druk van en moreel afgestompt europa met geweld tot uitbarsting gekomen het mooiste denkbare intellectuele noodweer voorafgaand aan het meest angstaanjagende onweer dat de geschiedenis gekend heeft.

nietzsches verziende' blik zag die crisis, waar anderen zich gezellig warmden aan het behaaglijke vuur van mooie woorden, en hij zag wat haar veroorzaakte: 'een nationale kras op de ziel en en bloedvergiftiging, waardoor in europa de volkeren zich van elkaar afzonderen alsof ze in

quarantaine zitten', het 'kuddediernationalisme' waar geen hogere gedachte achter zit dan een aan de geschiedenis ontleend eigenbelang, en dat terwijl alle krachten al de urgentie benadrukken van een hogere, toekomstige verbinding. woedend bezweert hij luidkeels dat er een catastrofe op komst is, geeft hij aan hoe hij de krampachtige pogingen ziet 'europa voor altijd op te delen in een aantal kleine staatjes', het verdedigen van een moraal uitsluitend gestoeld op financieel belang en handel.

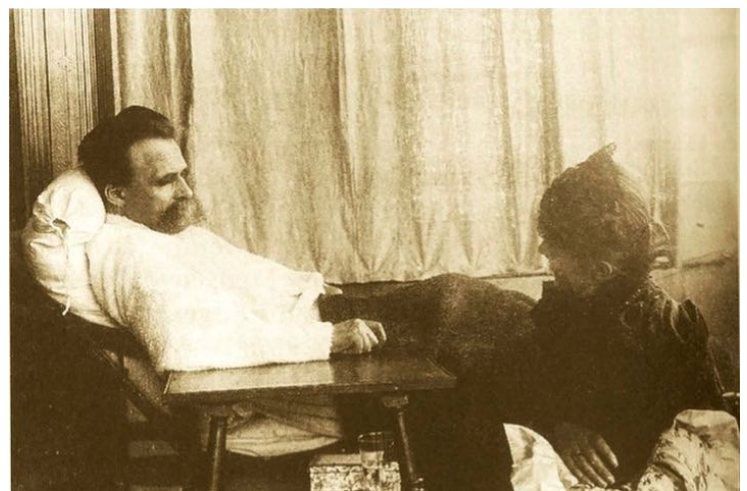
'deze absurde toestand moet niet lang meer duren', schrijft hij als en vlammend

teken aan de wand, 'het ijs waar wij op staan is al te dun: iedereen volt de warme, gevaarlijke adem van de dooivind'. niemand heeft zoals nietzsche aangevoeld hoe de europese gemeenschap zo piepte en kraakte op haar grondvesten, niemand heeft zo vertwijfeld in een tijd van voldane zelfgenoegzaamheid europa toegeschreeuwd haar heil te zoeken in redelijkheid, helderheid, in de allerhoogste graad van intellectuele vrijheid.

niemand heeft zo sterk het gevoel gehad, dat en tijdperk afgesloten en voorbij was en dat in een dodelijke crisis iets nieuws en gewelddadigs begint: pas nu weten wij het met hem.

deze dodelijke crisis heft hij van tevoren dodelijk door-dacht, dodelijk doorleefd: daarin schuilt zijn grootsheid, zijn heldendom. en de immense spanning die zijn geest tot het uiterste kwelde en uiteindelijk verscheurde, verbond hem met een hoger element: zij was niets anders dan de koorts waar onze wereld aan leed, voordat het abces openbarstte. altijd immers vliegen stormvogels van de geest grote revoluties en catastrofes vooruit, en het banale volksgeloof dat er in geval van oorlog of crisis aan de hemel kometen verschijnen die hun bloedige baan trekken, dit bijgelovige geloof bevat een kern van waarheid.

nietzsche was zo' n vuurbaken aan de hemel, de bliksem-schicht voordat het onweer losbarst, het oorverdovend ruisen boven in de bergen, voordat de storm zich het dal instort. niemand heeft zo meteorologisch zuiver tot in detail het geweld aangevoeld waarmee de aanstaande ramp rond onze cultuur zich zou voltrekken. maar dat is de eeuwige tragiek van de geest, dat wat zij in hogere sferen helder ziet, niet door de dikke, stroperige luchtlagen van haar tijd weet heen te dringen, dat de actualiteit het nooit aanvoelt, nooit doorheeft, als er boven haar een teken aan de geestelijke hemel zweeft en er voorspellende vleugels ruisen. zelfs het helderste genie van de eeuw was niet duidelijk genoeg voor zijn tijd om hem te begrijpen: zoals die marathonloper, die de nederlaag van het perzische leger van nabij had meegemaakt, die met piepende longen al die mijlen naar athene rende en vervolgens zijn boodschap nog slechts in een enkele extatische schreeuw kon uiten (waarna hij getroffen werd door een dodelijke bloeding in zijn oververhitte borst), o kon nietzsche onze verschrikkelijke cultuurrampp slechts verkondigen, verhinderen kon hij hem niet. slechts en ongehoorde, onvergetelijke extatische schreeuw stootte hij 't naar zijn tijd, toen begaf zijn geest het

friedrich nietzsche 1899

zijn daadwerkelijke betekenis voor ons en ieder een heeft zijn grondigste lezer, jacob burckhart, naar mijn gevoel het beste verwoord toen hij schreef dat zijn boeken 'de onafhankelijkheid in de wereld vergrootten'. nadrukkelijk zei deze erudiete visionair: 'de onafhankelijkheid in de wereld; niet de onafhankelijkheid van de wereld. want onafhankelijkheid is altijd de zaak van slechts één persoon, van en individu en laat zich niet vermenigvuldigen naar de grote massa, je kunt je onafhankelijkheid niet eigen maken van studie of boeken.'

'heroïsche tijden bestaan niet, alleen heroïsche mensen'. het is altijd de enkeling die temidden van alle mensen alleen voor zichzelf onafhankelijk wil zijn. want iedere vrije geest is een alexander, stormachtig verovert hij staten en rijken, maar een erfgenaam heeft hij niet: het rijk van de vrijheid komt altijd in handen van diadochen en bestuurders, van commentatoren en exegeten, slaven van het geschreven woord. nietzsches grandioze onafhankelijkheid herbergt daarom geen leer (zoals studeerkamergeleerden denken), maar een atmosfeer, de oneindig heldere, verlichte, van hartstocht doortrokken atmosfeer eigen aan een demonische natuur, die zich in een verwoestende storm van al zijn boeien ontdoet. als je je in zijn boeken verdiept, dan tref je daar ozon aan, elementaire lucht ontdaan van alle benauwdheid, mist en drukkende warmte: in dit heroïsche landschap kun je vrij naar iedere hemel opkijken en adem je en met niets te vergelijken heldere, messcherpe lucht in, lucht voor sterke harten en vrije geesten. altijd is het vrijheid waar het bij nietzsche uiteindelijk om gaat: vrijheid die zin gaf aan zijn leven en aan zijn ondergang. zoals de natuur wervelstormen en orkanen nodig heeft om haar overweldigende kracht in en verwoestende opstand tegen haar eigen existentie te ontladen, heeft de geest van tijd tot tijd en demonisch mens nodig die zich keert tegen het gedachtengoed van de

grootste gemene deler en een saai envormige moraal. een mens die voor opschudding zorgt, ook bij zichzelf. maar deze heroïsche rebellen geven de wereld niet minder vorm of gestalte dan de kunstenaars die in stilte hun werk doen. waar zij de wereld in al haar volheid tonen, wijzen eerstgenoemden op haar ondenkbare weidsheid want altijd ervaren alleen tragische naturen de diepste gevoelens. en alleen aan grenzeloze mensen leert de mensheid haar uiterste grens kennen.

czeslaw milosz

jan joris lamers:
czeslaw milosz. warschau 1944
vertaling karol lesman

Een liedje over het einde van de wereld

Op de dag van het einde van de wereld
Cirkelt een bij boven de waterkers,
Repareert een visser zijn blinkend net.
Vrolijke dolfijnen springen op in zee,
Jonge mussen ravotten in de dakgoot
En de slang heeft een gouden vel zoals het hoort.
Op de dag van het einde van de wereld
Lopen vrouwen onder parasols door het koren,
Een dronkeman doezelt aan de grasrand,
Op straat prijzen groentemannen hun waar aan
En een bootje met geel zeil nadert het eiland,
De klank van een viool hangt nog in de lucht
En ontsluit de sterrennacht.

En wie rekende op weerlicht en donder
Wordt teleurgesteld.
En wie wachtte op tekens en trompetten van aartsenge-
len, Geloof niet dat het nu gebeurt.
Zolang de zon en de maan daarboven staan,
Zolang de hommel de roos bezoekt,
Zolang er roze baby's worden geboren,
Geloof niemand dat het nu gebeurt.

Alleen een grijze oude man die profeet had kunnen zijn,
Maar geen profeet is, omdat hij ander werk heeft,
Zegt terwijl hij de tomaten opbindt':
Een ander einde van de wereld komt er niet,
Een ander einde van de wereld komt er niet.

verantwoording ligt bij:

open kunstenaarsvereniging

'de (eerste) republiek' (sinds 1992)

en 'de balie' (sinds 1982)

inlichtingen:

<https://debalie.nl/>

<https://www.discordia.nl/>

<https://barreland.nl/>

<https://theatertroep.nl/>

republiek inde balie 4 april

deze keer met:

matthias de koning, wim van der grijn, emma remmelts,
vincent vandenbergh, annette kouwenhoven, jair stranders,
maureen teeuwen, miranda prein, czeslaw de wijs, martijn
nieuwerf, margijn bosch, erasmus mackenna, cees wal-
burgh schmidt, jan joris lamers. ea.

-via de volgende link kunt u de registratie terugzien:

<https://debalie.nl/programma/de-republiek-58-04-04-2022/>

correspondentie:

--riserv@gmail.com